

*Сања Шуљагић**

Институт за политичке студије, Београд

СЛУЧАЈ СКРНАВЉЕЊА МАНАСТИРА ВАЉЕВСКА ГРАЧАНИЦА – ПРИМЕР УНИШТАВАЊА СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА **

Сажетак

У овом тексту аутор анализира скрнављење и оштећивање Манастира Светог Арханђела Михаила код Ваљева 31. августа 2015. године од стране појединих ваљевских јавних предузећа и полиције. Аутор анализира правне незаконитости у позадини скрнављења Манастира Светог Арханђела Михаила, познатог у народу као манастир Ваљевска Грачаница, сврстава тај чин у процес уништавања српског националног идентитета и аналитичко-синтетичком и компаративном методом анализира корене процеса уништавања српског националног идентитета који у модерној држави Србији траје од деветнаестог века до данас. На крају аутор дефинише тај чин скрнављења и оштећивања манастира Ваљевска Грачаница опасном прекретницом у историји Српске православне цркве, српске државе и српског националног идентитета због правне позадине, друштвених околности и историјског тренутка у којем је оно извршено.

Кључне речи: Црква Светог Арханђела Михаила код Ваљева, српски национални идентитет, Српска православна црква, друштвене институције

* Научни сарадник

** Овај рад је настао у оквиру пројекта Демократски и национални капацитет политичких институција у Србији у процесу међународних интеграција (бр. 179009) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Одређене реченице из рада су наведене такође и у раду С. Шуљачић, „екологија и уништење српског националног самосознања“ Вестник Череповецкого Государственного Университета Но. 6 (59), Октябрь, Череповецкий государственный университет, Череповец, 2014., стр. 41-44.

Град Ваљево, који се налази непуних 100 километара југозападно од главног града Србије Београда, кроз историју је важио за град са образованим, културним и достојанственим становницима и са развијеним институцијама у области културе и уметности.¹⁾ Ваљево је познато и по својим манастирима Српске православне цркве са дугом традицијом, међу којима је и Манастир Светог Арханђела Михаила у селу Грачаница (Губравић) крај Ваљева, који је познат у народу под именом Ваљевска Грачаница. Манастир Ваљевска Грачаница посвећен је Светом Арханђелу Михаилу и по њему су потоњи косовскометохијски и херцеговачки манастири Грачаница добили своја имена. Иако на први поглед овај манастир није грандиозне величине и грађе, он је због своје духовне и историјске важности називан и „српском Светом Гором“. Ваљевску Грачаницу је у време своје владавине обнављао краљ Стефан Драгутин Немањић (1253-1316.), а затим су га након Првог и Другог српског устанка против турске власти у деветнаестом веку обнављали српски политичари, владике и сељаци, као и 1930. године владика Николај. У близини овог манастира налази се 3.000 година старо праисторијско камено утврђење које сведочи о најстаријој употреби камена на простору Србије, као и гробља монаха Српске православне цркве са надгробним староставним плочама посвећеним Светом Арханђелу Михаилу и стећцима са натписима на старом српском језику.²⁾ Одлуком Владе Србије из 1997. године манастир Светог Арханђела Михаила у Ваљеву, односно Ваљевска Грачаница, проглашен је за споменик културе од историјског и друштвеног значаја.³⁾ Овом одлуком тадашња Влада Србије је показала бригу за одржавањем манастира Ваљевска Грачаница у складу са традицијом српског народа и државе да гради и чува манастире кроз историју. Међутим, 31. августа 2015. године, припадници два ваљевска јавна предузећа и јединица ваљевске полиције, под изговором и употребом термина „конзервација“ манастира пред његово најављено потапање због изградње локалне хидроакумулационе

- 1) Из Ваљева су светски познати свети владика Николај Охридски и Жички, војвода из Првог српског устанка, дипломата и председник Правитељствујушћег совјета прота Матеја Ненадовић, војвода из Првог српског устанка Јаков Ненадовић, песникиња Десанка Максимовић и други познати уметници, научници и државници, а због деценија проведених као духовник и архимандрит у ваљевском манастиру Телије у вези са Ваљевом се често помиње и канонизовани светитељ Српске православне цркве Јустин Поповић.
- 2) Б. Пузовић, “Праисторијско гробље у порти Ваљевске Грачанице,” *Новости*, 06. 09. 2012., цит. археолог В. Арсић
- 3) Б. Пузовић, “Праисторијско гробље у порти Ваљевске Грачанице”, цит. археолог В. Арсић

броне „Ровни“ и вештачког језера, развалили су врата манастира, оскрнавили и оштетили манастир, изнели из њега иконостас и вредне црквене ствари и уништили пратеће објекте око њега.⁴⁾ Шокантне фотографије оскрнављеног и изузетно оштећеног манастира Ваљевска Грачаница и уништених пратећих објеката око њега су опште друштвено огледало пре свега владајуће „елите“ државе Србије у области културе, духовности и образовања и одраз функционисања и односа према српском националном идентитету свих важнијих институција у држави Србији на почетку двадесет и првог века.⁵⁾ Због своје трагичне симболике и огољења моралног, правног и политичког стања у којем се налази држава Србија на почетку двадесет и првог века ово криминално дело превазилази оквире политиколошке анализе политичких личности, догађаја и процеса, политичких партија и националних и демократских капацитета државних институција у Србији. Ове шокантне и за било коју државну и локалну заједницу са знањем и свешћу о култури, духовности и историји срамне фотографије сведоче и колико институције Владе Србије поштују одлуку Владе Србије из 1997. године према којој је Манастир Светог Арханђела Михаила у Ваљеву проглашен за споменик културе од историјског и друштвеног значаја,⁶⁾ као и одредбе међународних докумената које се односе на заштиту културног наслеђа у Србији и Европи.⁷⁾ Ове фотографије уједно сведоче да је од некада славног краљевства Србије под управом династије Немањић и њених изданака династија Лазаревић и Бранковић, о коме су светски историчари у средњем веку писали да је било „познато и вољено, имало велики број рудника са златом и сребром, велики број градова и јаким неосвојивим тврђава са становништвом високе културе и јаким и добро наоружаном војском,⁸⁾ данас остала само географска територија без дефинисаног

4) Васељенска ТВ“Уживо из Грачанице: Полиција развалила врата манастира, стражари, деца и жена похапшени“, 31. 05. 2015., <http://www.vaseljenska.com/vesti/uzivo-iz-gracanice-policija-razvalila-vrata-manastira-strazari-deca-i-zena-pohapseni/>

5) Васељенска ТВ, „Горе од Шиптара: Разрушени конак, оскрнављени манастир (Фото)“, <http://www.vaseljenska.com/vesti/gore-od-siptara-razruseni-konak-oskrnavljeni-manastir-foto/>; <http://www.vaseljenska.com/vesti/nema-povlacenja-iz-nemanjicke-gracanice-dalje-od-gracanicke-osmatracnice/>

6) Б. Пузовић, “Праисторијско гробље у порти Ваљевске Грачанице”, *Новости*, 06. 09. 2012., цит. археолог В. Арсић

7) Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 1/2010.; (За Европску заједницу то питање је регулисала Council of Europe, 2000, *European Landscape Convention*, CETS No. 176, Council of Europe, Strasbourg).

8) *Critobuli Imbriotae Historiae*, (ed. R. D. Reinsch), Berlin, New York, 1983, II, 95, 96; *History of Mehmed the Conqueror by Kritovoulos*, translated by C. T. Riggs, Princeton University Press, 1954, 99–100

националног и цивилизацијског идентитета већинског званично српског и православног становништва које живи на њој. Чак и ако би се оставила по страни правна позадина противзаконитог скрнављења и оштећења манастира Ваљевска Грачаница, чињеница је да већина припадника политичких и културних кругова у Србији, који се иначе залажу за принципе мултикултуралности у међународним интеграцијама на почетку двадесет и првог века, није јавно изражавала протесте против чињенице да је од 1999. године уништено преко сто и четрдесет цркава и манастира у средишту културе и духовности средњовековне Србије Косову и Метохији, од којих су њих петнаест били споменици културе и духовности прве категорије саграђени од четрнаестог до шеснаестог века,⁹⁾ као ни против затварања државних библиотека и музеја за посетиоце у Београду и у остатку Србије, као ни против престанка рада издавачких кућа и осталих институција културе од националног значаја у периоду након тога.¹⁰⁾ Сада се такав однос према српском културно-историјском и духовном наслеђу одсликао и на примеру скрнављења и оштећивања манастира Ваљевска Грачаница, на подручју које је свега сто километара удаљено од главног града Србије Београда, и то након објављене најаве таквог чина у средствима јавног информисања, и упркос јавним протестима појединаца и представника појединих друштвених институција као што су епископ ваљевске Епархије Милутин¹¹⁾ и доскорашњи в. д. директора Завода за заштиту споменика културе у Ваљевоу Немања Радојичић,¹²⁾ или говорници на народним скуповима-протестима против пуњења хи-

- 9) (Ур. Мишо Вујовић), *Србија друмовима, пругама, рекама*, Принцип Бонарт Прес: Туристичка организација Србије, Београд, Чачак, 2007, стр. 524. Такође видети Магаџин, *musutiste.forums*, „Натпис из Цркве Св. Богородице Одигитрије из 7823. године?“, 17.10.2012., <http://www.magacin.org/2012/10/17/natpis-iz-ckrve-sv-bogorodice-odigitrije-iz-7823-godine/#>: На надвратнику порушене Цркве Свете Богородице Одигитрије код Призрена на Косову и Метохији написано је да је ту цркву био саградио један српски представник државне управе 1315. године, односно „године 7823, индикта 5.“ према старом српском народном календару, што је један од доказа о тековинама културе српског становништва као аутохтоног становништва на Балканском полуострву.
- 10) Sonja Ćirić, „Biblioteka ponovo radi“, *Vreme*, бр. 1080, 15. септембар, 2011.: Реконструкција Народне Библиотеке Србије трајала је пет година до недавног поновног отварања, реконструкција Народног Музеја још увек није почела, иако се најављује од 2003. године, зграда Музеја савремене уметности затворена је због реконструкције од 2008. године, итд.
- 11) Епископ ваљевски Милутин, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014., <http://www.eparhijavaljevska.rs/index.php?id=vesti/2014/2014-09-16-001v>
- 12) „Саопштење за јавност – Завод за заштиту споменика Ваљево, директор Немања Радојичић, 16. 07. 2013., <https://istinoljublje.wordpress.com/caopштење-za-јавност-завод-za-заштиту/>, минут 41:58 – 42:06; *Дневни лист Данас*, „Против поганања „ваљевске Грачанице“, 19. 07. 2013.

дроакумулационе бране Ровни које прети да потопи манастир Ваљевска Грачаница изграђен у славу Светом Арханђелу Михајлу.¹³⁾ Али, и на таквим скуповима-протестима и у најављеном дану богохулног поступања полиције и особља ваљевских предузећа у манастиру Ваљевска Грачаница ради „конзервације“, коју нису одобравали представници ваљевске Епархије и *Завода за заштиту споменика Ваљево* и за које није било правне дозволе од стране *Завода за заштиту споменика Ваљево*,¹⁴⁾ било је премало људи да одбрани манастир од тог богохулног и противзаконитог чина који је на видело изнео читаву мешавину конформизма, среброљубља, опортунизма, корупције, безбожништва и недостатка самопокајања, као и својеврсне правне анархије у друштву у Србији. Иако су вести у вези са Ваљевском Грачаницом биле маргинализоване у званичним средствима јавног информисања, а неки грађани оправдање за своју инертност и неделовање у одбрани манастира проналазили у давању политичких класификација браниоцима Ваљевске Грачанице, то није оправдање за малобројност људи који покушавају да одбране ваљевски манастир Грачаница и за читаво друштво у коме није постојала могућност да не дође до напада на манастир од стране припадника ваљевских предузећа и полиције. За тако нешто није оправдање ни чињеница да су људи схватили да су се у задњих неколико деценија у Србији функције митинга и протеста са говорницима на улицама и трговима резултатски и ефективно сводиле на функцију „Говорничког кутка“ у Хајд парку у Великој Британији, односно као средство масовног катарзичног смањења тензија у народу и евентуално као агенцијама за испитивање јавног мњења користан показатељ расположења у народу. Догађаји трагичног 31. августа 2015. године показали су да су покушаји оних институција и појединаца који су желели да одбране манастир Ваљевска Грачаница институционалним и ванинституционалним путем били узалудни и да актери поменути у овим трагичним догађајима нису успели да успоставе јавни дијалог једни са другима пре трагичног скрнављења и оштећења манастира Ваљевска Грачаница. Од времена доношења одлуке о потапању манастира Грачаница

13) Истинољубље свима Вама! „Величанствени говорници на првом у низу протеста против криминалног пуњења бране Ровни: Почињемо! - НЕ – криминалном пуњењу бране Ровни – Величанствени говори (23. јун 2015.)“, <https://istinoljublje.wordpress.com/видео-не-пуњењу-бране-ровни-23-јун-2015/>

14) Епископ ваљевски Милутин, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014., <http://www.eparhijavaljevska.rs/index.php?id=vesti/2014/2014-09-16-001v;> „Саопштење за јавност – Завод за заштиту споменика Ваљево, директор Немања Радојичић, <https://istinoljublje.wordpress.com/саопштење-за-јавност-завод-за-заштиту/>, минут 41:58 – 42:06

због изградње оближње хидроакумулационе бране Ровни, разни хидрогеолози, правници, еколози, сеизмолози, инжењери, теолози, културолози, историчари, монаси, верници и становници тог краја су упућивали апеле и износили бројне разлоге за заштиту манастира државним и локалним властима.¹⁵⁾ У лето 2012. године је након одржане литије улицама Београда предата Скупштини Републике Србије *Петиција народа* од 30.000 потписа којом се тражило ревизирање легалности и израда неопходне студије оправданости пројекта ове хидро-акумулационе бране. У међувремену гробља монаха, митрополита, локалне властеле и чланова њихових породица која су смештена уз ваљевски манастир Грачаница, била су оскрнављена у процесу припреме манастира за потапање.¹⁶⁾ Према подацима које је др Милица Томашевић, у својству председнице Програмског одбора *Еколошког покрета Србије* изнела 22. 08. 2015. године у *Отвореном писму премијеру Србије: Хидро-акумулација Ровни је већ сада непотребна, а прети погубним последицама по човека и околину – хитно одложити пуњење бране!*: „33.000 потписника Петиције која је 27.09.2012. предата Народној скупштини РС, Влади, Председништву и ваљевској Скупштини на разматрање, ни након три године није добило одговор на њихову молбу за ревизију пројекта изградње хидроакумулационе бране Ровни.“¹⁷⁾ Научница Милица Томашевић је, између осталог у том *Отвореном*

15) О пројекту који је урадила фирма „Енергопројект“ из Београда 1988. године о потенцијалној опасности коју носи изградња хидроакумулационе бране Ровни и који носи назнаку „Војна тајна – строго поверљиво“ видети „Војна тајна“ о потапању Ваљева“, <http://istinoljublje.wordpress.com/војна-тајна-о-потопу-ваљева/>, Будо Нововић, „Живе на дну језера, а нису рибе“, Политика, 28.10.2012.: Протести становништва које мора да се исели због изградње хидроакумулационе бране „Ровни“ и њихови преговори са надлежнима трају две деценије.; Србел.нет, „ЈП „Колубара“ најављује потапање Ваљевске Грачанице“; Бранко Поповић, „Акумулација Ровни – слика потапања и роварења Србије“, Новости, 30. август 2012., *Spasavajuci Gracanicu – spasavato sebe*, <http://istinoljublje.wordpress.com/2566-2/>. 4.11.2012.: Стефан Стефановић, „Ваљевска Грачаница – Нојева барка наших дана“, *vaseljenska.com*, 03. 11. 2012.; Будо Нововић, „Брана готова, црква чека потапање“, Политика, 31. 10, 2012. године, <http://www.politika.rs/rubrike/Srbija/Brana-gotova-ckva-ceka-potapanje.sr.html>; Бранко Поповић, „Акумулација Ровни – слика потапања и роварења Србије“, 01. 09. 2012, Сабор Срба, <http://saborsrba.com/zapisi/429>

16) Биљана Живковић, „Грачаница све ближа потопу!“, 30.8.2012: <http://facebookreporter.org/биљана-живковић-грачаница-све-ближа-п/>; Србел.нет, „ЈП „Колубара“ најављује потапање Ваљевске Грачанице“, 23. 09. 2012., *vaseljenska.com*, <http://www.vaseljenska.com/drustvo/jp-kolubara-najavljuje-potapanje-valjevske-gracanice/> ;

17) Др Милица Томашевић, председница Програмског одбора Еколошког покрета Србије – Савеза еколошких организација Србије, „ОТВОРЕНО ПИСМО ПРЕМИЈЕРУ СРБИЈЕ: Хидро-акумулација Ровни је већ сада непотребна, а прети погубним последицама по човека и околину – ХИТНО ОДЛОЖИТИ ПУЊЕЊЕ БРАНЕ!“ , 22. 08. 2015. ел.поштом, за ФБР приредила уредник Биљана Диковић, <http://facebookreporter.org/2015/08/22/отворено-писмо-премијеру-србије-хидр/>

писму, изјавила и да су биле написане докторске дисертације и одржане научне трибине у којима се анализирају потенцијалне погубне последице изградње хидроакумулационе бране „Ровни“ по људе и животну средину, али да „глас науке нема ко да чује.“¹⁸⁾ Испоставило се да су скрнављење и оштећење манастира Ваљевска Грачаница и његове околине и претња потапањем ове историјске и духовне Светиње изнели на видело такође и истину да у данашњој Србији већу снагу од *Одлуке Владе Србије* да је ваљевски манастир Грачаница споменик од изузетног друштвеног и државног значаја,¹⁹⁾ као и од званичних надлежности ваљевског Завода за заштиту споменика културе које су успостављене државним *Законом о културним добрима*, и од одлука и докумената међународних институција задужених за заштиту културног наслеђа,²⁰⁾ имају одлуке неколицине инвеститора и државних службеника о просторном планирању, изградњи хидроакумулационих објеката и судбини државних културноисторијских споменика. Манастир Ваљевска Грачаница би још увек могао да се очува кад би се ниво воде планираног вештачког језера задржао на коти од 333 метра, како је првобитно у плану о изградњи хидроакумулационе бране било предвиђено, а не на 375 метара. Оно што зачуђује је да надлежни за изградњу бране „Ровни“ инсистирају на премашивању првобитно зацртане коте, што би угрозило манастир, односно првобитно планирани ниво воде у брани је у пројекту накнадно измењен и надлежни нису након тога хтели да одустају од те одлуке о измени, упркос закључцима Секције за хидрогеологију *Српског геолошког друштва* о могућим штетним последицама такве одлуке.²¹⁾ Према тврдњама научнице Милице Томашевић у њеном поменутом *Отвореном писму*, постоје неправилности везане за изградњу бране

18) Магазин Хазардер, „Ваљево на води“, 13. 07. 2015., <http://hazardermagazin.rs/valjevo-navodi/>, цит. Милица Томашевић

19) Биљана Диковић, „Сви уговори, размене и сличне радње после 1997. године су ништавани“, Документа – Српски центар Екологије, Српски ФБРепортер, 8. 09. 2015. <http://facebookreporter.org/2015/09/09/сви-уговори-размене-и-сличне-радње-пос/> цит. Службени гласник бр.51, 15. 11. 1997. године: Одлуком Владе Републике Србије Манастир Светог Арханђела Михаила у Ваљеву је стављен под висок степен државне заштите: На основу члана 47. став 1. Закона о културним добрима (Сл.гласник РС, број 71/94), Влада Републике Србије донела је Одлуку о утврђивању Цркве Арханђела Михаила зване Грачаница, са старим гробљем у Тубравићу за споменик културе.

20) Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 1/2010.; (За Европску заједницу то питање је регулисала Council of Europe, 2000, *European Landscape Convention*, CETS No. 176, Council of Europe, Strasbourg).

21) Бранко Поповић, „Акумулација Ровни – слика потапања и роварења Србије“, 01.09. 2012., <http://www.vaseljenska.com/misljenja/akumulacija-rovni-slika-potapanja-i-rovarenja-srbije/>

Ровни и у вези са Просторним планом подручја посебне намене слива акумулације бране.²²⁾ Уз то, према извештајима најеминентнијих српских институција за област подземних вода и према *Студији изводљивости за систем Ровни* Европске комисије, упоредо са смањивањем броја локалног становништва Ваљева смањиване су и потребе за водоснабдевањем становништва, па за водоснабдевање није ни било потребно изградити брану.²³⁾ Према овим документима решење проблема водоснабдевања за подручје Ваљева било је од почетка једноставно – било је потребно само поправити водоводне цеви општине Ваљево, односно спречити губитак воде из општинске водоводне мреже.²⁴⁾

КРАТАК ИСТОРИЈАТ УНИШТАВАЊА СРПСКОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У СРБИЈИ У ЕПОХИ МОДЕРНЕ И ПОСТ-МОДЕРНЕ

Према историјским изворима, још од времена владавине српске средњовековне династије Немањић, у градњи манастира су уз мајсторе учествовали заједнички сељаци, монаси и властела.²⁵⁾ Биографи утемељитеља аутокефалне Српске православне цркве и српске државности Светог Саве (световно име Растко Немањић, (1169/1174-1236.) Доментијан и Теодосије забележили су, свако у свом делу *Житије Светог Саве*, да је Свети Сава лично са осталим монасима, радницима и народом градио манастире широм Србије, као и манастире на Хиландару на Атосу.²⁶⁾ Као један од његових

-
- 22) Милица Томашевић, „Отворено писмо премијеру Србије: Хидро-акумулација Ровни је већ сада непотребна...“, 22. 08. 2015., <http://facebookreporter.org/2015/08/22/отворено-писмо-премијеру-србије-хидр/>: „Тај план је УСВОЈЕН 26.2.2009. противно Закону о стратешкој процени утицаја на животну средину, (Сл. Гласник РС бр 135/2004 од 21.12.2004) без Извештаја о стратешкој процени утицаја на животну средину-документа којим се описују, вреднују и процењују могући значајни утицаји на животну средину до којих може доћи имплементацијом плана и програма и одређују мере за смањење негативних утицаја на животну средину и непокретна културна добра.“
- 23) Владислава Петровић, „Ваљевска (само)подвала са браном Ровни,“ [vaseljenska.com](http://www.vaseljenska.com), 15. 10. 2013., <http://www.vaseljenska.com/misljenja/valjevaska-samopodvala-sa-branom-rovni/>
- 24) Владислава Петровић, „Ваљевска (само)подвала са браном Ровни,“ Исто.
- 25) Томислав Ж. Поповић, „Задужбина монаха Давида“, Магазин Политика, 05.10.2008., Београд, 2008.: Један од карактеристичних примера је манастир Давидовица подигнут између Пријепоља и Бијелог Поља. Манастир Давидовица био је задужбина монаха Давида, унука Стефана Немање, саграђеног 1281. године и посвећен слави Богојављења.
- 26) Станоје Станојевић, *Свети Сава*, Херес, Београд, 1998. (фототипско издање из 1935. г.); Мирјана Живојиновић, „Ктиторска делатност Светог Саве“, међународни научни скуп Сава Немањић – Свети Сава, Историја и предање, децембар 1976., издање Научни скупови Књига VII, Председништво Књига I, САНУ, Београд, 1979.. стр. 24, цит.

личних ктиторских радова сачуван је најстарији српски и јужно-словенски часовник на фасади Богородичине цркве у Студеници који је Свети Сава уклесао 1207. године.²⁷⁾ Традицију изградњи цркава и манастира као својих задужбина уз подршку српског народа и калуђера наставили су и остали владари и светитељи из српске средњовековне династије Немањић, као и њихови наследници из наследних српских владарских династија, а народ и калуђери су наставили да их граде и обнављају и у тешким околностима у доба владавине Османског турског царства.²⁸⁾ Због тога је 1868. године архимандрит Теофан Живковић оставио запис да се од времена Светог Саве српски национални идентитет везивао за „српску народну побожност“ и „Српску народну цркву“ у којој „калуђери служе народу и народ служи калуђерима.“²⁹⁾ Такође је и швајцарски доктор хемије и криминолог Арчибалд Рајс у својој анализи српског народа и владара у књизи-завештању *Чујте Срби!* из 1928. године тврдио да је народна побожност темељ српског националног идентитета и да би без ње српски народ доживео велике трагедије.³⁰⁾ У периоду владавине турског османлијског царства повремени су уништавани манастири, дворци српских владара, писани документи и остали материјални и духовни културно-историјски споменици и докази српске државности на Балканском полуострву. У модерној држави Србији, заснованој у епохи Модерне упоредо са распадањем османлијског турског царства у деветнаестом веку, очувању дотадашњег српског националног идентитета испречиле су се политичке реформе извршене у Србији као последица ривалитета Велике Британије и осталих западних сила, Турског царства и Царске Русије око политичке превласти у црноморском, балканском и егејском подручју.³¹⁾ У том периоду енглески дипломата

Доментијан, Житије Светог Саве, ед. Даничић, 217, 246, 260, 280; прев. Мирковић, 113, 137, 148 и 164, Теодосије, Житије Светог Саве, ед. Трифуновић, 172-173; прев. Башић, 215.

27) Милутин Тадић, *Студенички сунчаници*, Багдала, Крушевац, 1987.

28) Милисав Савић, Долина српских краљева: пролећно путовање 2013. Друштво Рашка школа, Београд, 2014., стр. 314; 382.

29) Теофан Живковић, *Србска народна црква на канонично-историјском темељу свом, с едним словом у додатку: побожност и народност*, Тиском браће Мађара, Манастир Бездин, Темишвар, Румунија, 1868. стр. 56-61.

30) Арчибалд Рајс, *Чујте Срби!*, Етхос, Библиотека Наслеђе, Београд, 2005., стр. 4.

31) Веселин Костић, „Давид Уркарт – писац прве енглеске историје Србије“, *Историјски часопис*, књ. LIII (2006)стр. 240, цит. Phyllis Auty, “Neobjavljeni dokumenti engleskog ministarstva spoljnih poslova o Srbiji 1837-1911”, *Историјски часопис*, XII-XIII (1961-1962), 413-443. и цит. L.S.Stavrijanos, *Istorija Balkana posle 1453. godine*, прев. V.Kostić, Београд, 2005, 289-294. Такође видети Исто, стр. 241, цит. Stevan K.Pavlowitch, *Anglo-*

и путописац Дејвид Уркхарт, пољски кнез Адам Чарториски и њихови страни и домаћи следбеници у српским политичким круговима³²⁾ успели су да усмере тадашње српске политичаре у правцу остваривања идеје о оснивању будуће државе Јужних Словена под утицајем Француске и Енглеске, која би била супротстављена „азијском пан-славизму Санкт Петербурга,³³⁾ односно према идеји, коју је подржавао и хрватски политичар француско-немачког порекла Људевит Гај (Ludwig von Gay)³⁴⁾ на челу тадашњег *Илирског покрета*, о стварању будуће државе Јужних Словена са седиштем у Београду. Тај предлог је у марту 1843. године изасланик кнеза Чарториског уручио у форми писменог савета помоћнику српског министра унутрашњих послова Илији Гарашанину како би овај почео да саставља завршни текст свог политичког програма *Начертаније*.³⁵⁾ Упоредо с овим реформама извршене су лингвистичке реформе управника бечке библиотеке Јернеја Копитара и антрополога и филолога Вука Караџића и теолошке реформе размонашеног монаха Доситеја Обрадовића које су успеле да започну процес деправославизације српског народа,³⁶⁾ будући да су због тих реформи Срби изгубили могућност да прате садржај црквених поука и појања на дотадашњем литургијском црквенословенском (српскословенском) језику у Српској православној цркви, као и да читају у оригиналу српске средњовековне правне државне документе, житија, летописе, родослове и читаву српску средњовеков-

Russian Rivalry in Serbia 1837-1839. The Mission of Colonel Hodges, Paris Mouton La Haye, 1961. Такође о томе видети David Urquhart (David Urkart), *A Fragment of the History of Serbia 1843 / Fragment iz istorije Srbije 1843*, Novi dani, Arhiv Srbije Beograd, Beograd, 1989.

- 32) Robert A. Berry, „Czartoryski’s Hôtel Lambert and the Great Powers in the Balkans, 1832-1848“, *The International History Review* Vol. 7, No. 1 (Feb., 1985), pp. 45-67
- 33) Dusan Batakovic, „Ilija Garasanin’s Nacertanije: A Reassessment“ *Balkanica*, vol. XXV-1, Belgrade 1994, pp. 157-183., цит. “Mémoire présenté à M. de Bourqueney le 22 février 1844 au sujet des défiances que lui exprimaient l’Ambassadeur d’Angleterre et l’intervence d’Autriche contre les Slaves, et les rapports de ceux-ci avec les Polonais”, in: *Portfolio*, London, no. XI, 1. 06. 1844.
- 34) Ludwig von Gay, *Die Schlösser bei Krapina sammt einem Anhang von der dortigen Gegend in botanischer Hinsicht*, Hörer der zweiten Humanitäts-Classe. Karlstadt, 1826.
- 35) Д. Страњаковић, «Како је постало Гарашаниново Начертаније», *Споменик*, vol. XCI, Српска краљевска академија, Београд, 1939, стр. 31-32; 69; David Urquhart, *Serbia, the Circassia of the West*, Esq. London, 1843. *The Portfolio*, Nos. 1 and 2.
- 36) Aleksa Ivić, „Arhivska grada o srpskim i hrvatskim književnim i kulturnim radnicima 1740-1880“, *Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda III*, Srpska Kraljevska Akademija, Beograd, 1926., str. 262-263; Golub Dobrašinović (Ur.), *Kopitar i Vuk*, Vukov sabor Tršić – Rad, Beograd, 1980.; Владимир Вукашиновић, Свети Сава и Доситеј Обрадовић – покушај новог читања, Издавачки фонд СПЦ Архиепископије Београдско-Карловачке, Београд, 2012., стр. 79-86.

ну књижевност пре тога. Уз то, након Берлинског конгреса и после склапања вазалне *Тајне конвенције* и *Трговинског уговора* кнежевине Србије са Аустро-Угарском 1881. године, кнежевина Србија се одрекла самосталног вођења своје економске политике у корист Аустро-Угарске и усмерила дискурс своје спољне политике у правцу заоштравања односа са Бугарском и Русијом.³⁷⁾ Ипак, владари из тадашњих династија Обреновић и Карађорђевић још увек су били обнављали важне културно-историјске споменике као што су праисторијска археолошка налазишта, села и поједине цркве и манастири по Србији. Међутим, у двадесетом и двадесет и првом веку многи вредни манастири и остале задужбине династије Немањића уништавани су или се налазе пред непосредним уништењем такозваним „не-војним путем,“ због дискутабилних одлука неколико српских државних службеника које се односе на област екологије и просторног планирања у Србији. За период заснивања Краљевине Југославије после Првог светског рата карактеристично је да су државне власти почеле да учествују у материјалном уништавању градова-утврђења, као што је био град Жрнов на планини Авали код Београда, који је од времена винчанске подунавске културе па све до тог чина био један од симбола економског просперитета и културног континуитета у историји Србије.³⁸⁾ У периоду после Другог светског рата за српско основно и средњешколско образовање било је карактеристично запостављање и прекрајање основних историјских чињеница о српском националном идентитету и културном наслеђу у убденицима историје. Тако је комбинација недостатка знања о екологији и недостатка знања о историји Србије и српском националном идентитету у периоду после Другог светског рата условила једну специфичну појаву затирања важног српског културног наслеђа у оквиру просторног планирања животне средине под изговором бриге локалних и државних власти за заштиту животне околине у Србији. Након Другог светског

37) Драгослав Страњаковић, «Како је постало Гарашаниново Начертаније», *Споменик*, vol. XCI, Српска краљевска академија, Београд, 1939.

38) Ђорђе Бошковић, *Град Жрнов*, Старинар, орган Српског археолошког друштва, Београд 1942, стр. 89; Верка Јовановић, „Географске карте и планови Београда у путописним делима“, Београд у делима страних путописаца – *Belgrade in the Works of European Travel Writers*, Балканолошки институт САНУ, Београд, 2003, стр. 34, http://www.balkaninstitut.com/pdf/izdanja/posebno/Beograd_u_delima.pdf); „Авала и град Жрнов“, <http://www.vavedenjebeograd.net/avalaizrnovo.html>; Милина Ивановић-Баришић, „Наслеђе Авале: Спомен места – историја – сећања“, Зборник радова, књ. 26., Етнографски институт САНУ, Београд, http://www.etno-institut.co.rs/Zbornik/zbornik26/ivanovic-barisic_26.pdf, стр. 180-183.

рата неки познати духовни и културно-историјски споменици оштећивани су или уништавани великом небригом у области просторног планирања и изградњом хидроелектрана и вештачких језера, најчешће без израде научних студија о процени утицаја на животну средину и студија о оправданости њихове изградње. На тај начин су потапана праисторијска археолошка налазишта, цркве и читава села на рекама Тара и Пива, у националном парку Ђердап на реци Дунав, у околини Пирота, итд.³⁹⁾ На посебном удару еколошки дискутабилних и по српски национални идентитет културолошки девастирајућих одлука послератних југословенских и српских државних власти нашле су се, изузетно важне у културној топографији Србије кроз историју, материјалне светиње које су градили чланови династије Немањић и њених династија-изданака,⁴⁰⁾ који су, како доказује и постојање манастира Ваљевска Грачаница, уз поштовање и осталих хришћанских светаца, посебно поштовали и славили Светог Арханђела Михаила.⁴¹⁾ Међутим, опасност потапања манастира Ваљевска Грачаница саграђеног у доба династије Немањић услед дискутабилне изградње хидроакумулационе бране у његовој близини не може да се дефинише само као још један у низу небриге државних власти за српско културно-историјско наслеђе. Скрнављење манастира Ваљевска Грачаница извршено кра-

39) „Potopljena crkva koju su sagradili knez Milos i serdar Jovan Micic na Tari: Petar Otoranov, „Crkva Svete Trojice - Duhovski ponedeljak”, *Užice nekad i sad: Užice od 1945-1997.*, <http://www.graduzice.org/userfiles/files/crkvasvetetrojiceduhovskiponedeljak.pdf>; „Manastiri u Srbiji, Manastir Mileseva”, <http://www.discoverserbia.org/sr/section-blog/40?start=20>; “Crkve”, *Turisticka organizacija Pivrot*, <http://www.topivot.com/TOP/09-KISpomenci/Crkve.htm>; В. Кадић, „Изронио потопљени Пивски манастир“, *Новости*, 12. 12. 2011., <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:357231-Izronio-potopljeni-pivski-manastir>; В. Кадић, „Потопљена културна добра“, *Национални парк Ђердап*, 01. 11. 2009. <http://www.npdjerdap.org/potopljena-kulturna-dobra/>; „Zaovine, potopljeno selo“, <http://www.alfadivingteam.com/lokacije/lokacije-srbija/potopljeno-selo-zaovine>; Ivan Rodić, *Mogućnosti razvoja kulturnog turizma u istočnoj Srbiji*, str. 9, magistrarska teza, <http://www.pmf.ni.ac.rs/pmf/master/geografija/doc/2012-12-25-ri.pdf>.

40) D. N. Petrović, „Umesto Savine kuće stočna pijaca“, *Vestionline*, 24. 07. 2011., <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/152726/>). О претварању у јавни тоалет цркве Самодреже у којој су се цар Лазар и српска војска причестили пред одлазак на Бој на Косову 1389. године. (О томе види Танјуг, “Црква у Самодрежи поново претворена у јавни тоалет“, *Политика*, 10/06/2011., <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Crkva-u-Samodreziponovo-pretvorena-u-javni-toalet.lt.html>); „Црква Самодрежа“, <http://sr.wikipedia.org/sr-el/Samodreža>)

41) Васко Костић, „Стари Бокелски прописи“, <http://www.rastko.net/rastko-bo/casopisi/boka/24/28.pdf>: “Једна од најзначајнијих и најдуготрајнијих друштвених, политичких, војних и правних средњовековних институција на нашим просторима је Михољски збор. Назив му је определила немањићка царска ларва на Превлаци Архангела Михаила и крсна слава династије Немањића”. Такође и видети српску народну песму: „Свеца слави српски цар Степане, свеца слави, Светог Аранђела”.

јем августа 2015. године је опасно не само као чин богохуљења и насиља сам по себи, него и због интерпретације правне позадине којом представници појединих ваљевских предузећа и јавних институција у јавности правдају скрнављење и оштећивање овог манастира и његово најављено потапање. На тај начин они праве опасан преседан у евентуалном сличном будућем третману манастира Српске православне цркве, историјске наследнице изворне Свете Апостолске Саборне Цркве, о чему постоје многи примарни и секундарни историјски извори.⁴²⁾ Због тога је ово скрнављење манастира Ваљевска Грачаница пример опасне прекретнице у историји српског народа и државе, који захтева правно преиспитивање узрока и последица таквог богохулног и противзаконитог чина, правну заштиту да се тако нешто никад више не догоди у будућности, као и повратак однесене манастирске имовине, обнову манастира Ваљевска Грачаница и наставак служења светих литургија у њему.

42) Нови завет, „Друга посланица Светог Апостола Павла Тимотеју“ (2. Тим. 4. 10); „Посланица Светог Апостола Павла Римљанима“ (15.19) Такође имајући у виду епигенетичким и антрополошким истраживањима научно доказану генеаложку везу данашњих Срба са потомцима старих Срба (о томе видети „Лепенски вир (најстарија цивилизација у Европи)“, <https://www.youtube.com/watch?v=cyrkylUorME#t=550>, цит. палеопатолог и антрополог Србољуб Живановић, 10:00 – 18:28 минут) који су у првом веку после Христа на подручју Сремске Митровице, Требиња, Рашке и осталих подручја примили хришћанство директно од Светог Павла, Андреја Првозаног, Тита, Тадеја, Луке и осталих хришћанских апостола (о томе John Gardener Wilkinson, *Dalmatia and Montenegro*, John Murray, Abermarble Street, London, 1848, Vol. 1, p. 17, cit. 2 Ep. Tim. iv. 10.; Миодраг Милановић, Српски стари век, Вандалија, Београд, 2008., стр. 209-273, cit. Елифаније Кипарски, Алберто Фортис, Луцијус, фра Вињалић, итд.; Eusebius, *Church History* III.1, Adrian Radulescu and Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanta, Ex Ponto, 1998, p. 155; Simo Jelača, *Naseljavanje Srba na Balkan*, <http://www.scribd.com/doc/21727032/Dr-Simo-Jelaca-Naseljavanje-Srba-Na-Balkan>, цит. *Rossijskij Sinopsis*; Hypolithus of Rome, *On the Twelve Apostles*, PG.X cols. 951, FHRD, 1, p. 713; Милош С. Милојевић, „Наши манастири и калуђерство“, Штампарија код “Св. Саве” Кнез Михаилова број 4, репринт издање Издавачко-књижарског предузећа “Никола Пашић”, Београд, 1997., стр. 6, http://www.promacedonia.org/serb/mm4/milojevich_nashi_manastiri.pdf; Милош С. Милојевић, *Одломци историје Срба и српских – југославенских – земаља у Турској и Аустрији*, Прва свеска, Државна штампарија, Београд, 1872., стр. 110 (Обновљено издање, Графос, Панчево, 1996.)

ПРАВНА ПОЗАДИНА СКРНАВЉЕЊА МАНАСТИРА ВАЉЕВСКА ГРАЧАНИЦА

Како су упозоравали доскорашњи в. д. директора *Завода за заштиту споменика културе* Немања Радојичић⁴³⁾ и епископ ваљевски Милутин у саопштењу за јавност поводом Ваљевске Грачанице у септембру 2014. године, на поседу манастира Ваљевска Грачаница била су вршена оштећења „у сврху конзервације манастира у периоду пред његово потапање“ без дозволе *Завода за заштиту споменика културе* из Ваљева за тако нешто, чиме је већ у том периоду био прекршен *Закон о културним добрима* Републике Србије.⁴⁴⁾ Један случај скрнављења изворне ранохришћанске базилике из четвртог века у Кладенчишту код Беле Паланке затрпавањем њених темеља песком извршен је 17. јула 2015. године, такође под изговором употребе термина „конзервација“, и то према упутству *Републичког Завода за заштиту споменика културе* из Београда.⁴⁵⁾ Међутим, разлика у ова два потпуно богохулна случаја „конзервације“ темеља ранохришћанске базилике у Кладенчишту и манастира Ваљевска Грачаница је у томе што је 31. августа 2015. године у чину скрнављења и оштећивања ваљевског манастира учествовала и јединица државне полиције, која је била наведена у богохулну заблуду да је њихово учествовање у томе било правно оправдано,⁴⁶⁾

43) „Саопштење за јавност – Завод за заштиту споменика Ваљево, директор Немања Радојичић, <https://istinoljublje.wordpress.com/саопштење-за-јавност-завод-за-заштиту/>, минут 41:58 – 42:06.

44) Епископ ваљевски Милутин, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014., <http://www.eparhijavaljevska.rs/index.php?id=vesti/2014/2014-09-16-001v> : „Овом приликом подсећамо да је ЈП „Ровни“ 11. марта 2014. године, без консултације са Епархијом ваљевском и сагласности Завода за заштиту споменика културе Ваљево, извршило дислокацију петнаестак споменика облика орнаментисаних стећка са двоводним кровом, лежећих монолитних плоча, као и усадника са и без натписа, са некрополе у непосредној близини Храма Св. Архангела Михала надомак новоизграђене цркве на Бакића брду, у селу Брезовице. Према знањима која смо добили од г. Немање Радојичића, овај поступак ЈП „Ровни“ је кршење Закона о културним добрима, будући да је предузеће било у обавези, према решењу Републичког завода за заштиту споменика културе, да за премештање споменика прибави сагласност од надлежне установе у Ваљеву. Сагласност ваљевског Завода није добијена, нити су његови стручњаци присуствовали радовима. Услед нестручног премештања, неки од споменика знатно су оштећени.“

45) Танјуг, Новости, „Затрпана ранохришћанска базилика код Црвене Реке“, 17. 07. 2015., <http://www.novosti.rs/вести/насловна/друштво.395.html:557958-Zatrpanganohriscanska-bazilika-kod-Crvene-Reke>

46) Предраг Вујанац, „Драма у Ваљевској Грачаници – полиција ухапсила 20 верника који штите манастир од потапања“, Блиц, 31. августа, 2015., <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/586897/DRAMA-U-VALJEVSKOJ-GRACANICI-Policija-uhapsila-20-vernika-koji-stite-manastir-od-potapanja>

будући да директор јавног предузећа „Колубара“ тврди да је „између овог јавног предузећа и Српске православне цркве 15. јуна 2003. године тадашњи епископ шабачко-ваљевски Лаврентије потписао уговор о размени непокретности.“ Према речима директора јавног предузећа „Колубара“ Миодрага Марковића: „По том уговору објекат Ваљевске Грачанице уступљен је нама, док смо ми за потребе СПЦ у оближњем селу Брезовице изградили на површини од 1, 2 хектара нову цркву, парохиски дом, кућу за свештеника, продавницу, летњиковац и јавну чесму.“⁴⁷⁾ У вези са овим зачуђује одбијање Српске православне цркве да јавно стане иза становишта да један епископ не може да одлучује у име читаве Цркве као Божјег посланства на земљи и као друштвене институције и у име верника Цркве, и да склапа било какве уговоре такве врсте без знања и званичног допуштења Цркве за тако нешто. У вези са тим на званични сајт *Српске православне цркве* је 2011. године било постављено „Званично саопштење поводом Ваљевске Грачанице“, у којем се помиње да је Епархија ваљевска 2006. године наследила „формално-правно стање на терену без могућности мењања договореног уговором.“⁴⁸⁾

47) Предраг Вујанац, „Драма у Ваљевској Грачаници – полиција ухапсила 20 верника који штите манастир од потапања“, Блиц, 31. августа, 2015.

48) Српска Православна Црква, „Званично саопштење поводом Ваљевске Грачанице“, Извор: Епархија ваљевска, 05. 09. 2011., http://www.spc.rs/sr/zvanichno_saopshstenje_povodom_valjevske_grachanice: „Ретроспективно посматрајући генезу стања, треба споменути да је још пре тридесетак година донесена, од стране државе, одлука о изградњи водо-акумулације Стубо-Ровни, дакле, језера – бране, која би, како држава тврди, снабдевала водом колубарску долину, којој ће бити, а по њиховим проценама и већ јесте неопходна вода. Ова одлука државе је пропраћена и потписаним уговором са Црквеном општином Грачаница, то јест са тадашњом Епархијом шабачко-ваљевском. Обновљањем Епархије ваљевске 2006. године, наслеђено је формално-правно стање на терену без могућности мењања договореног уговором.“

Епархија ваљевска је од самог почетка, а тако и до данас, упознавши се са стањем које је наследила, борила се да изнађе, за све стране, прихватљиво решење. Своју бригу за Светињу, артикулисала је најпре тиме што је упутила предлог, Светом Архиепископском Синоду СПЦ да би се вратио овој древној Светињи њен првобитни статус манастира, а исто тако да би се у обновљени манастир уселили монаси који би оживели манастир. За реализацију овога, били су неопходни разговори са ЈП „Колубара – Ровни“, са којима смо успели да постигнемо само један споразум (од више предложених) али важан за Грачаницу, а то је: да монаси, братство Свето-Архангелске обитељи, остану у манастиру и врше богослужења и монашко правило све док је то могуће. Наша даља брига за Грачаницу, а исто тако за њену околину и народ који живи у Ваљеву, настављена је одговорним и опрезним консултацијама стручних људи - експерата, прикупљајући елаборате, али и ослушкујући глас верног народа. Тражили смо решење како би се задовољили сви параметри и, како мислимо, најбоље могуће компромисно решење је да се висина бране задржи на коти 333. Тиме би се очувала Светиња, а и природна, одбрамбена граница, изнад које почиње порозно, кречњачко, тло кроз које би отицање воде из акумулације угрозило природне изворе воде у околини Ваљева. Епархија, дакле, настоји и настојаће на томе да се изнађе најбоље обострано решење ове ситуације, коју је Епархија ваљевска, опет понављамо, затекла 2006. године својим васпостављањем.“

Међутим, према *Закону о црквама и верским заједницама* и према *Уставу Српске православне цркве* који су судови и други државни органи дужни да примењују када одлучују о црквеној имовини, забрањен је промет непокретном имовином која представља богослужбено место.⁴⁹⁾ У једном свом разговору са новинаром дневног листа *Политика*⁵⁰⁾ 22.08. 2011. године епископ ваљевски Милутин је изјавио да је Епархија ваљевска најпре упутила своје обраћање о заштити Светиње и природе највишим црквеним и државним властима 18. јула 2008. године.⁵¹⁾ Епископ Ваљевски Милутин је неколико пута јавно изразио свој протест против идеје рушења и потапања манастира Ваљевска Грачаница и 2011. године предложио је компромис заустављања нивоа воде вештачког језера на коти од 333 метра, чиме би се сачувао манастир Ваљевска Грачаница, а уједно и испоштовали еколошки стандарди,⁵²⁾ а јавно је протествовао и против оштећивања споменика на поседу манастира Ваљевска Грачаница извршеног пре августа 2015. године.⁵³⁾ Све ове поменуте информације везане за манастир Ваљевска Грачаница већина политиколога, теолога, историчара, социолога и култу-

49) Биљана Диковић, „Чија је Грачаница (Фото + документа)“, 09. 09. 2015., *ФБР репортер / Српски центар екологије*, <http://www.vaseljenska.com/vesti-dana/cija-je-gracanica-foto-dokumenta/>

50) Српска православна епархија Ваљевска, Интервју Епископа Милутина за „Политику“ поводом најновијих дешавања у манастиру Ваљевска Грачаница, 22.08.2011., <http://www.eparhijavaljevaska.rs/index.php?id=vesti/2011/2011-08-22-002v>

51) Српска православна епархија Ваљевска, Интервју Епископа Милутина за „Политику“ поводом најновијих дешавања у манастиру Ваљевска Грачаница, 22.08.2011., <http://www.eparhijavaljevaska.rs/index.php?id=vesti/2011/2011-08-22-002v>: „У дужем временском периоду радови на брани су прекидани па поново започињани, али уговор са Епархијом није обнављан, нити ми је нуђено да се уговор обнавља, или да га и ја потписујем, за ових 5 година од како сам на трону обновљене Ваљевске епархије.“, цит. епископ ваљевски Милутин.

52) Српска православна епархија Ваљевска, „Интервју Епископа Милутина за “Политику” поводом најновијих дешавања у манастиру Ваљевска „Грачаница“, 22.08.2011., <http://www.eparhijavaljevaska.rs/index.php?id=vesti/2011/2011-08-22-002v>: Што се тиче премештања манастирског храма, схватили смо, на основу стручних процена, да је то тешко изводљиво имајући у виду материјал којим је Светиња грађена (облуци, ломљени камен и цигла). Да ли ће се по овом питању поступити по првобитном договору, и да ли ће се поштовати уговор не знамо, то је ствар стручних служби. Ја међутим, као Епископ, идеју о рушењу Цркве и потапању манастира, никада не бих могао прихватити.“ Такође видети Српска православна црква, „Званично саопштење поводом Ваљевске Грачанице“, Извор: Епархија ваљевска, 05. 09. 2011.: „Тражили смо решење како би се задовољили сви параметри и, како мислимо, најбоље могуће компромисно решење је да се висина бране задржи на коти 333. Тиме би се очувала Светиња, а и природна, одбрамбена граница, изнад које почиње порозно, кречњачко, тло кроз које би отицање воде из акумулације угрозило природне изворе воде у околини Ваљева.“

53) Епископ ваљевски Милутин, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014.

ролога није анализирао у научним радовима, иако су изузетно важни у анализи како српског националног идентитета, тако и стања у државним институцијама у Србији на почетку двадесет и првог века. Према овим информацијама испоставља се да су се у случају манастира Ваљевска Грачаница у деценијама на преласку из двадесетог у двадесет и први век достојанственици Српске православне цркве бавили трансакцијама некретнина са представницима јавних предузећа у Србији као да се у случају манастира Ваљевска Грачаница ради о приватној некретнини и приватном објекту, а не о Божјем храму и Светињи. Ово је још више чудније кад се зна да је Српска православна црква кроз историју, како је то експлицитно навео 1868. године у својој књизи српски архимандрит Теофан Живковић, „од времена Светог Саве одређивала српски национални идентитет“ и била опште добро и право, како Српске православне цркве као „Српске народне цркве на канонично-историчном темељу“ у којој „калуђери служе народу и народ служи калуђерима“, тако и српског народа,⁵⁴⁾ Међутим, чак и да је манастир Ваљевска Грачаница Српске православне цркве у наведеном периоду постао предмет преговарања или трансакција некретнинама и уништавања као приватни објекат у власништву једног јавног предузећа, што је велико богохуљење и није у традицији Српске православне цркве као изданка Свете Апостолске Саборне Цркве, као ни предања изворног хришћанства,⁵⁵⁾ према саопштењу доскорашњег в. д. директора *Завода за заштиту споменика културе* Немање Радојичића,⁵⁶⁾ као и према саопштењу Епископа ваљевског Милутина испред Епархије ваљевске, *Завод за заштиту споменика културе* из Ваљева није дао сагласност да се на манастиру Ваљевска Грачаница могу извршити оштећења која су ипак извршена на поседу ма-

54) Теофан Живковић, *Српска народна црква на канонично-историчном темељу свом, с едним словом у додатку: побожност и народност*, Тиском браће Мађара, Манастир Бездин, Темишвар, Румунија, 1868., стр. 56-61

55) *Нови завет*, Свето јеванђеље по Матеји 21. 12-14: „И уђе Исус у храм Божији, и изгна све који продаваху и куповашу по храму, и испрмета столове оних сто мењаху новце, и клупе оних што продаваху голубове. И рече им: Написано је: Дом мој дом молитве нека се зове; а ви начинисте од њега пећину разбојничку. И приступише му хромим и слепим у храму, и исцели их.“

56) *Нови завет*, Свето јеванђеље по Матеји 21. 12-14: „И уђе Исус у храм Божији, и изгна све који продаваху и куповашу по храму, и испрмета столове оних сто мењаху новце, и клупе оних што продаваху голубове. И рече им: Написано је: Дом мој дом молитве нека се зове; а ви начинисте од њега пећину разбојничку. И приступише му хромим и слепим у храму, и исцели их.“

настира Ваљевска Грачаница пре 31. августа, 2015. Године.⁵⁷⁾ Сами тим ваљевски *Завод за заштиту споменика културе* није дао дозволу ни за изузетно велика оштећења манастира и околних објеката и предмета која су документовано извршена 31. августа 2015. године⁵⁸⁾ од стране ваљевских предузећа „Инграпомни“⁵⁹⁾ и ваљевске полиције и у сарадњи са радницима ЈК Колубара који су били заградили један пут ка манастиру Грачаница верницима који су хтели да тај дан стигну до манастира.⁶⁰⁾ Мора се приметити и да у одбрани манастира Ваљевска Грачаница и вере 31. августа 2015. године није било свештеника Српске православне цркве, нити се тог дана, ни у данима након тога, поводом скрнављења манастира Ваљевска Грачаница Српска православна црква огласила протестом у саопштењу за јавност преко свог званичног сајта,⁶¹⁾ а такође против тога нису издале јавно саопштење на својим званичним интернет страницама, нити предузеле правне кораке институције задужене за заштиту културног наслеђа у Србији.⁶²⁾ Огласило се само неколико политичких организација протестом у средствима јавног информисања након што је манастир био оскрнављен и уништен. Међутим, неколико дана пре тога, 22. 08. 2015. године, др Милица Томашевић је у свом поменутом *Отвореном писму премијеру Ср-*

57) Епископ ваљевски Милутин, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014., <http://www.eparhijavaljevska.rs/index.php?id=vesti/2014-09-16-001v> : „Овом приликом подсећамо да је ЈП „Ровни“ 11. марта 2014. године, без консултације са Епархијом ваљевском и сагласности Завода за заштиту споменика културе Ваљево, извршило дислокацију петнаестак споменика облика орнаментисаних стења са двоводним кровом, лежњих монолитних плоча, као и усадника са и без натписа, са некрополе у непосредној близини Храма Св. Архангела Михала надомак новоизграђене цркве на Бакића брду, у селу Брезовице. Према сазнањима која смо добили од г. Немање Радојчића, овај поступак ЈП „Ровни“ је кршење Закона о културним добрима, будући да је предузеће било у обавези, према решењу Републичког завода за заштиту споменика културе, да за премештање споменика прибави сагласност од надлежне установе у Ваљеву. Сагласност ваљевског Завода није добијена, нити су његови стручњаци присуствовали радовима. Услед нестручног премештања, неки од споменика знатно су оштећени.“

58) Васељенска ТВ, „Горе од Шиптара: Разрушени конак, оскрнављени манастир (Фото)“, <http://www.vaseljenska.com/vesti/gore-od-siptara-razruseni-konak-oskrnavljeni-manastir-foto/>

59) Васељенска ТВ, „Уживо из Грачанице: Полиција развалила врата манастира, стражари, деца и жена похапшени“, 31. 08. 2015., <http://www.vaseljenska.com/vesti/uzivo-iz-gracanice-policija-razvalila-vrata-manastira-strazari-deca-i-zena-pohapseni/>

60) Предраг Вујанац, „Драма у Ваљевској Грачаници – полиција ухапсила 20 верника који штите манастир од потапања“, Блиц, 31. августа, 2015., <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/586897/DRAMA-U-VALJEVSKOJ-GRACANICI-Policija-uhapsila-20-vernika-koji-stite-manastir-od-potapanja>

61) *Српска православна црква*, <http://spc.rs/sr/node?page=2>

62) *Zavod za zaštitu spomenika kulture Valjevo*, <http://www.vaza.co.rs/>; Републички завод за заштиту споменика културе – Београд, <http://www.heritage.gov.rs/cirilica/index.php>

бије: *Хидро-акумулација Ровни је већ сада непотребна...* у осврту на одлуку Скупштине Ваљева 10. 07. 2015. године да се наставе радови на брани Ровни, обелоданила правне неправилности везане за правни уговор који је помињао директор ЈК „Колубара“ у вези са земљиштем на којем се налази манастир Ваљевска Грачаница. У том *Отвореном писму* др Милица Томашевић је изнела следеће информације: „Договор Шабачко –ваљевске епархије, црквеног одбора и ЈП надлежног за изградњу бране“ је у ствари Уговор о измештању цркве Грачанице у Тубравићу бр. 30 од 27.03.1991. (Православна црквена општина „Грачаница“ и ЈП Ровни), а који је Општински суд у Ваљеву поништио судском одлуком – Решењем број 1731/2001 од 24.10.2001.(потврда 21.11.2001.) проглашавајући исти правно неважећим и стављајући привремену меру којом се забрањује Туженом (ЈП Ровни) започињање радова на рушењу, измештању и потапању. Од тог тренутка низом противзаконитих радњи се десило да је црквено власништво над кат. Парцелом 221 К. О. Тубравић са свим непокретностима (споменик културе Грачаница и некропола) постало власништво ЈП Ровни?!“ Валидност свих одлука, укључујући и ову последњу коју је донела Скупштина Ваљева 10.07.2015, треба преиспитати у односу на уводну реченицу о меродавном телу које може да одлучи о судбини манастира. Суштина је да брана и акумулација нису пројекат Владе Р. Србије јер Влада Р. Србије никада није донела решење о јавном интересу за експропријацију чиме су грубо нарушени принципи и обавезе у области спровођења конвенције о учешћу јавности, доступности информација и праву на правну заштиту у области приватне својине, животне средине; заштите природе; заштите ваздуха...⁶³⁾ Пре овог *Отвореног писма* научнице Милице Томашевић, такође је у неким средствима јавног информисања било објављено да није било правних и геолошко-хидролошких допуштења за изградњу ове акумулације, и да је у оптицају била и судска забрана било каквих радова на рушењу, измештању, или потапању манастира Ваљевска Грачаница и одбијена жалба ЈП „Колубаре“ на то,⁶⁴⁾ али да се са градњом

63) Др Милица Томашевић, председница Програмског одбора Еколошког покрета Србије – Савеза еколошких организација Србије, „ОТВОРЕНО ПИСМО ПРЕМИЈЕРУ СРБИЈЕ: Хидро-акумулација Ровни је већ сада непотребна, а прети погубним последицама по човека и околину – ХИТНО ОДЛОЖИТИ ПУЊЕЊЕ БРАНЕ!“ 22. 08. 2015. ел. поштом, за ФБР приредила уредник Биљана Диковић, <http://facebookreporter.org/2015/08/22/otvoreno-pismo-premijeru-srbije-hidr/>

64) „Судска забрана било каквих радова на рушењу, измештању, или потапању Манастира Ваљевска Грачаница и одбијена жалба Јп „Колубаре““ П.бр.1731/2001 <http://istinoljublje.wordpress.com/суд-забрана-радова/>: П.бр.1731/2001, Општински суд уВаљеву, дана

хидроакумулационе бране наставило због велике количине новца уложене у пројекат и због тврдњи надлежних за изградњу да су потребне дозволе у међувремену одобрене.⁶⁵⁾ Међутим, према тврдњама доскорашњег в. д. директора Завода за заштиту споменика културе у Ваљево Немање Радојичића, чак и да постоје од стране надлежних из ЈП „Колубаре“ решења о претварању земљишта на којем је манастир Светог Архангела Михајла – Ваљевска Грачаница у приватни посед ЈП „Колубаре“, а „која треба проверити“, како је Радојичић рекао том приликом, манастир не би смео да буде потопљен, нити да се на њему врше икакве интервенције у вези са његовом конзервацијом без званичног документа са допуштењем за тако нешто од *Завода за заштиту споменика из Ваљева, Републичког завода за заштиту споменика и Министарства културе Владе Србије*, а тај документ, у тренутку тврдње надлежних да су сви документи за добијање потребне дозволе за наставак изградње бране „Ровни“ добијени, надлежни који су то изјавили нису имали.⁶⁶⁾ Доскорашњи в. д. директора ваљевског *Завода за заштиту споменика културе* Немања Радојичић је 2013. године одбио да *Завод за заштиту споменика из Ваљева* да сагласност за пројекат конзервације по којем би манастир био доведен у опасност од потапања, уз објашњење да нису биле исцрпљене све могућности које предлаже струка како би се Светиња сачувала од потапања,⁶⁷⁾ а чињеницу да *Завод за заштиту споменика из Ваљева* ни у међувремену није дао ту сагласност потврдили су и представници ваљевске Епархије у свом јавном саопштењу.⁶⁸⁾ Уз све ово, због противправног скрнављења и оштећења Манастира Светог Арханђела Михаила крајем августа 2015. године, оштећено је и манастирско

24.10.2001.год. , “Потврда Забране било каквих радова на Цркви”, Дн.бр. 2625/01 Прим. , opstinski sud u Valjevu 25.10.2001.год. , “Одбијена Жалба ЈП Колубаре”, ИПВ (П) 43/01, Општински суд у Ваљево, 21.11.2001. године

- 65) В. Puzović, „Stručnjaci: Brana „Rovni“ je bezbedna“, *Novosti*, 12. 10. 2012., <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:401052-Strucnjaci-Brana-Rovni-je-bezbedna>; Predrag Vujanac, “Investitori brane i jezera Rovni odlučili - Gračanica će biti potopljena”, *Blic*, 30. 08. 2012. <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/340217/Investitori-brane-i-jezera-Rovni-odlucili--Gračanica-će-bit-potopljena>
- 66) „Саопштење за јавност – Завод за заштиту споменика Ваљево, директор Немања Радојичић”, <https://istinoljublje.wordpress.com/саопштење-за-јавност-завод-за-заштиту/>, минут 41:58 – 42:06 ; (Такође видети исто на „Сачувајмо Грачаницу“, [youtube.com, https://www.youtube.com/watch?v=eXhlyJsNRII#t=2526](https://www.youtube.com/watch?v=eXhlyJsNRII#t=2526)); *Дневни лист Данас*, „Против потапања „ваљевске Грачанице“, 19. 07. 2013.
- 67) Б. Нововић, „Настављена битка за Грачаницу“, *Политика*, 20.07.2013.
- 68) Епископ ваљевски Милутин, Епархија Ваљевска, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014., <http://www.eparhijavaljevvska.rs/index.php?id=vesti/2014/2014-09-16-001v>

звоно из 1860. године, које је услед ратних прилика у Првом светском рату било једно од ретких преосталих старих сачуваних звона у Србији.⁶⁹⁾ Поред тога, од јула месеца 2015. године запослени из бране Ровни и ЈКП Видрак-Ваљево су почели да на силу скрнавe и ископавају гробове са имања мештанина Милинка Ковачевића који није хтео да прода своје имање и гробове својих предака и рођака.⁷⁰⁾ Овај и многи други примери уништавања српског духовног и културног историјског наслеђа, природне околине и угрожавања живота и људских права локалних мештана показују да је у области екологије и просторног планирања у Србији на делу правна анархија приликом доношења и извршења одлука које мењају биолошки диверзитет и угрожавају животе локалних мештана, и које при томе негирају међународне и државне документе из те области.⁷¹⁾ Оваква правна анархија показује велику неусаглашеност неколико доносиоца одлука о изградњи таквих објеката у Србији у односу на мишљење локалних мештана, еколога, научника, припадника невладиних организација, правника, новинара и осталих грађана који се противе њиховој изградњи. Она износи на видело и забрињавајућу чињеницу да у данашњој Србији више не постоје институционални механизми који једну групу људи на власти може да натера да преиспита и промени или прилагоди своју одлуку у складу са околином у којој живе, без обзира колико та одлука доказано погрешна била, осим ако се не догоди да они на неки начин доживе унутрашњу катарзу самопреиспитивања и самопокајања и спремности да исправе и прилагоде своје поступке у складу са захтевима друштва у којем живе. Међутим, да би се то догодило, потребно је да се тренутно целокупно лоше стање друштва у Србији

69) П. Вујанац, „Храм који ће бити потопљен чува најстарије звоно у Србији“, *Блиц*, 02. 01. 2015., <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/523856/Hram-koji-ce-bit-i-potopljen-cuva-najstarije-zvono-u-Srbiji>, cit. Немања Радојичић: У Првом Светском рату Аустроугарска војска је поред злодела над цивилима претопила до 1918. Године преко 1.800 тона звоновине са српских цркава у ливници Гросмајер у Инсбруку у Аустрији, укључујући ту и звона манастира Пустиње и манастира Боговађа у Епархији ваљевској.

70) <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/523856/Hram-koji-ce-bit-i-potopljen-cuva-najstarije-zvono-u-Srbiji>, cit. Немања Радојичић: У Првом Светском рату Аустроугарска војска је поред злодела над цивилима претопила до 1918. Године преко 1.800 тона звоновине са српских цркава у ливници Гросмајер у Инсбруку у Аустрији, укључујући ту и звона манастира Пустиње и манастира Боговађа у Епархији ваљевској.

71) *Haber*, „Plaćeni batinaši napali ekološke aktiviste, pretučen Esad Kurbegović (VIDEO)“ <http://www.haber.ba/vijesti/region/15921-placeni-batinasi-napali-ekoloske-aktiviste-pretucen-esad-kurbegovic-video.html>, cit. еколог Ружа Хелаћ о незаконитости изградње високих брана у Србији према државним и међудржавним документима; Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 1/2010.; Б. Пузовић, “Праисторијско гробље у порти Ваљевске Грачанице”, *Новости*, 06. 09. 2012.

промени, а први корак ка томе може да буде самопреиспитивање и самопокајање сваког човека појединачно у Србији који јесте допринео својим (не)деловањем стварању таквог стања у друштву.

ЛИТЕРАТУРА

- *Critobuli Imbriotae Historiae*, (ed. R. D. Reinsch), Berlin, New York, 1983
- *Haber*, „Плаћени батинаши napali еколошке активисте, pretučen Esad Kurbegović (VIDEO)“ <http://www.haber.ba/vijesti/region/15921-placeni-batinasi-napali-ekoloske-aktiviste-pretucen-esad-kurbegovic-video.html>
- <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/523856/Hram-koji-ce-biti-potopljen-cuva-najstarije-zvono-u-Srbiji>
- Urquhart David (David Urkart), „A Fragment of the History of Serbia 1843 / Fragment iz istorije Srbije 1843“, *Novi dani, Arhiv Srbije*, Beograd, 1989.
- *Васељенска ТВ*, „Горе од Шиптара: Разрушени конак, оскрнављени манастир (Фото)“, <http://www.vaseljenska.com/vesti/gore-od-siptara-razruseni-konak-oskrnavljeni-manastir-foto/>
- *Васељенска ТВ*, „Уживо из Грачанице: Полиција развалила врата манастира, стражари, деца и жена похапшени“, 31. 05. 2015., <http://www.vaseljenska.com/vesti/uzivo-iz-gracanice-policija-razvalila-vrata-manastira-strazari-deca-i-zena-pohapseni/>
- Вујанац, Предраг, „Драма у Ваљевској Грачаници – полиција ухапсила 20 верника који штите манастир од потапања“, *Блиц*, 31. августа, 2015., <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/586897/DRAMA-U-VALJEVSKOJ-GRACANICI-Policija-uhapsila-20-vernika-koji-stite-manastir-od-potapanja>
- Вујанац, Предраг, „Храм који ће бити потопљен чува најстарије звоно у Србији“, *Блиц*, 02. 01. 2015.,
- Диковић, Биљана, „Сви уговори, размене и сличне радње после 1997. године су ништавни“, *Србски ФБРепортер, Документа – Српски центар Екологије*, 8. 09. 2015., <http://facebookreporter.org/2015/09/09/сви-уговори-размене-и-сличне-радње-пос/>
- Диковић, Биљана, „Чија је Грачаница (Фото + документа)“, 09. 09. 2015., *Србски ФБРепортер / Српски центар екологије*, <http://www.vaseljenska.com/vesti-dana/cija-je-gracanica-foto-dokument/>
- Епископ ваљевски Милутин, *Епархија Ваљевска*, „Саопштење за јавност поводом Ваљевске Грачанице“, 16. 09. 2014., <http://www.eparhijavaljevska.rs/index.php?id=vesti/2014/2014-09-16-001v>
- Живковић, Теофан, *Србска народна црква на канонично-историчном темељу свом, с едним словом у додатку: побожност и народност*, Тиском браће Мађара, Манастир Бездин, Темишвар, Румунија, 1868.

- *Истинољубље*, „Величанствени говорници на првом у низу протеста против криминалног пуњења бране Ровни: Почињемо! - НЕ – криминалном пуњењу бране Ровни – Величанствени говори (23. јун 2015.)“, <https://istinoljublje.wordpress.com/видео-не-пуњењу-бране-ровни-23-јун-2015/>
- *Истинољубље*, „Саопштење за јавност – Завод за заштиту споменика Ваљево, директор Немања Радојичић, 16. 07. 2013., <https://istinoljublje.wordpress.com/саопштење-за-јавност-завод-за-заштиту/>
- *Истинољубље*, „Судска забрана било каквих радова на рушењу, измештању, или потапању Манастира Ваљевска Грачаница и одбијена жалба Јп „Колубаре““ П. бр. 1731/2001 <http://istinoljublje.wordpress.com/суд-забрана-радова/>; П. бр. 1731/2001, Општински суд у Ваљеву, дана 24. 10. 2001. год., „Потврда Забране било каквих радова на Цркви“, Дн. бр. 2625/01 Прим., орђински суд у Ваљеву 25. 10. 2001. год., „Одбијена Жалба ЈП Колубаре“, ИПВ (П) 43/01, Општински суд у Ваљеву, 21. 11. 2001. године
- Кадић, Велиша, „Изронио потопљени Пивски манастир“, *Новости*, 12. 12. 2011., <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:357231-Izronio-potopljeni-pivski-manastir>
- Костић, Веселин, „Давид Уркарт – писац прве енглеске историје Србије“, *Историјски часопис*, књ. LIII (2006)
- *Национални парк Ђердап*, „Потопљена културна добра“, , 01. 11. 2009. <http://www.npdjerdap.org/potopljena-kulturna-dobra/>
- *Нови завет*, „Свето јеванђеље по Матеји 21. 12-14“; *Нови завет*, „Друга посланица Светог Апостола Павла Тимотеју“ (2. Тим. 4. 10); „Посланица Светог Апостола Павла Римљанима“ (15.19)
- Пузовић, Бранко, „Праисторијско гробље у порти Ваљевске Грачанице,“ *Новости*, 06. 09. 2012., <http://www.novosti.rs/вести/србија.489.html:395880-Praistorijsko-groblje-u-porti-Vajevske-Gracanice>
- *Радио-Телевизија Србије*, „Лепенски вир (најстарија цивилизација у Европи)“, <https://www.youtube.com/watch?v=cyrkylUogME#t=550>
- *Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори*, бр. 1/2010.; (За Европску заједницу то питање је регулисала Council of Europe, 2000, *European Landscape Convention*, CETS No. 176, Council of Europe, Strasbourg).
- *Српска православна епархија Ваљевска*, Интервју Епископа Милутина за „Политику“ поводом најновијих дешавања у манастиру Ваљевска Грачаница, 22.08.2011., <http://www.eparhijavaljevaska.rs/index.php?id=vesti/2011/2011-08-22-002v>
- *Српска православна црква*, „Званично саопштење поводом Ваљевске Грачанице“, Извор: *Епархија ваљевска*, 05. 09. 2011., http://www.spc.rs/sr/zvanichno_saopshntenje_povodom_valjevске_grachanice
- Страњаковић, Драгослав, «Како је постало Гарашаниново Начертаније», *Споменик*, vol. ХСI, Српска краљевска академија, Београд, 1939.

- Томашевић, Милица, председница Програмског одбора *Еколошког покрета Србије – Савеза еколошких организација Србије*, „ОТВОРЕНО ПИСМО ПРЕМИЈЕРУ СРБИЈЕ: Хидро-акумулација Ровни је већ сада непотребна, а прети погубним последицама по човека и околину – ХИТНО ОДЛОЖИТИ ПУЊЕЊЕ БРАНЕ!“, 22. 08. 2015. ел. поштом, за ФБР приредила уредник Биљана Диковић, <http://face-bookreporter.org/2015/08/22/отворено-писмо-премијеру-србије-хидр/>

Sanja Suljagic

*A CASE OF THE SACRILEGE OF THE MONASTERY
OF VALJEVSKA GRAČANICA
– THE CASE OF EXTERMINATION
OF SERBIAN NATIONAL IDENTITY*

Resume

In this paper author analyzed a case of sacrilege and damaging of a Serbian Orthodox monastery of Saint Archangel Michael near Valjevo committed on August 31, 2015 by a group of the staff of two Valjevo companies and police. The author of the paper analyzed legal irregularities in the background of the sacrilege of the monastery of Saint Archangel Michael near Valjevo, placing it within a line of historical process of extermination of Serbian national identity which has been going on in Serbia from 19th century up to these days. The author used analytical-synthetic and comparative methods in the analysis of this and similar examples of the sacrilege or destroying of Serbian spiritual and cultural heritage as well as the roots of this process. The author defined this sacrilege and damaging of the monastery of Saint Archangel Michael, which is popularly called Valjevska Gračanica among people, as a potentially dangerous precedent in history of the Serbian Orthodox Church and Serbian national identity due to its illegal background and social circumstances and historical moment in which it was committed. Then in the text there is presented a chronological order of the events which led to the sacrilege of the monastery Valjevska Gračanica, as well as (the lack of) reactions of the Serbian Orthodox Church officials and the officials of institutions in charge of preservation of cultural heritage in Serbia regarding it. The author came to conclusion that despite various institutional and uninstitutional methods by which many church

officials, ecologists, people in charge of protection of Serbian cultural heritage, scholars, artists and other people tried to prevent such blasphemous and unlawful act of the sacrilege of the monastery, these institutional and uninstitutional methods did not prevent it from happening. The author called for legal re-examination of the causes and consequences of the sacrilege of the monastery Valjevska Gračanica, the reconstruction and restoration of the monastery and its property and establishment of appropriate legal protection regulation so that such sacrilege does not get repeated and never happens again.

Key Words: Monastery of Saint Archangel Michael near Valjevo, Valjevska Gracanica, Serbian national identity, Serbian Orthodox Church, social institutions, Serbian cultural heritage.